

SZALAY KÁROLY

## A széttárt karú irodalom

Gyurkovics Tibor jelenség volt. Nem költő, nem író, nem drámaszerző, nem „lélektanász”. Sokkal több ennél. „Figura”. Mit kell érteni „figurán”? Messziről vezettem le a választ. Gyermekkoromban Kecskeméten sokat kellett ücsörögnöm XVII. században bevándorolt görögök akkor már kihálófélben lévő utódai között, hatalmas termetűre hízott, fehér hajú, bokáig fekete ruhájú öregasszonyok társaságában, akiket apám istápolta később, még halotti porukban is. Ezek az öregasszonyok a hosszú élet titkát hozták magukkal a Balkánról (majd sírba is vitték azt). Egyik leggyakrabban használt szavuk a „figura” volt, amelynek jelentése: különös, egyedülálló, utánozhatatlan, öntörvényű személyiség, sava-borsa, éltető eleme minden társaságnak. Ennél nagyobb dicséretet aligha lehetne bárkiről is mondani.

A „figura” szóval minősíthető embertípus a XIX. század utolsó harmadában vált meghatározóvá szellemi-irodalmi életünkben, majd 1945 után egyre inkább kihálásnak indult. Lassan magam is „Balkán-korúvá” válva, tizedik évtizedem küszöbén elmondhatom: sok fantasztikus, eredeti személyiséggel hozott össze jó sorsom. Csak néhányat említek közülük: Tersánszky Józsi Jenő, Remenyik Zsigmond, Karinthy József (Frigyes öccse), Kolozsvári Grandpierre Emil, Szentkuthy Miklós, Hernádi Gyula, Mészöly Dezső, Bóka László (ezen többen fölhördülnek majd, de nem igazán érdekel, mert tudom: a mai irodalmi értékrend kialakítása nem egy esetben az elfogult tudatlanságból fakad.) Gyurkovics is az igazi „figurák”, a legelsőik közül való. Római katolikusként (egykori piarista diákként) az egyetemes világlátás, a mindent átfogó teljességre törekvés jellemezte szellemiségét.

Írásművészetét egyfelől a széttárt karú, mindenre és mindenre nyitottság, másfelől az emberközpontúság határozta meg. Vallotta, hogy a művészet feladata és lényege az emberteremtés. Ennek megfelelően természetábrázolása is emberközpontú. Ahogyan arra Wilde is ráérezett elhíresült aforizmájában: a „természet utánozza a művészetet”, és nem megfordítva. Vagyis a természet szépsége emberi függvény. A legmodernebb irodalmi irányzat, a „szövegbarakcsoló”

koncepció azért bukott meg, mert éppen a lényegét nem értette. A jobb sorsra érdemes, hol „túlajnározott”, hol agyonkritizált Esterházy Péter pontosan tudta ezt, amikor Móricz Zsigmondot nevezte a legnagyobb magyar prózaírónak. Gyurkovics ebből a szempontból a móríci úton járt, művészetének lényege az alak-, a figura-, a személyiségteremtés volt. Történeti, filozófiai, lélektani mondandóját az általa teremtett alakok révén fogalmazta meg.

E tekintetben hagyományörzőként tartható számon: sok ezer éves múltat folytatott, hiszen már az ősi valóságok is emberalakokon át fejezték ki önmaguk lényegüket. (Kerényi Károly pontosan tudta, hogy a görög mitológia voltaképpen a görög epika része, de hősköri szöveg elbeszélő irodalomként foghatók fel a távolkeleti világvallások is.) Ahogyan a világirodalom is nagy alakok körül jegecesedett ki (elegendő csak Cervantes Don Quijotéjára, Shakespeare Hamletjére, Le Sage tetőemelgető ördögére vagy éppen Bulgakov Mesterére és Margaritájára gondolni).

Gyurkovics művészete is alaktól alakig „közlekedik”. A *Ne szeress, ne szeress* fiatal ideg orvos regényhősétől a mindent kockáztató Engelhart Simon áldozópapig, a *Nagyvizit*ben Czieglertől Badariig és a nőbolond Fazekasig, a dúvad F. Tóthig a történetek nagyformátumú alakok körül bonyolódnak, akiket Gyurkovics voltaképpen párbeszédekben teremt meg. És végső soron minden írásának főszereplője maga az író, aki sohasem tudott szabadulni hivatásától. Elvont gondolkodását, érzelmi attitűdjét, mi több: gyakorlati életvitelét is az irodalom iránti szenvedélyes elkötelezettsége formálta évtizedeken át.

Ez az örökké vibráló, műfajokat váltó, és semmiféle műfaji szabályt be nem tartó alkotóművész nem szorítható az elméletek Prokrusztész-ágyába. Ha verset írt, drámaíró volt; ha költő, filozófussá lényegült át; ha pedig epikus, groteszk lírikusnak hatott.

Írásaiban fontos szerepet juttatott a finom iróniának és az időnként blaszfémiába hajló groteszk ábrázolási módnak. (Az előbbit nem érzékeli a durva lelkű befogadó, az utóbbit félremagyarázza a lomha értelem.) Mint már említettem: minden iránt nyitott és fogékony volt, de ezzel együtt és egy időben a szakadatlan kritikai szemlélet is jellemezte, amely vagy gyöngéd humorban, vagy maró szatírban inkarnálódott. Vibráló, vitriolos ítélőképessége pedig nyelvi fantáziával, szóeleményekkel párosult.

Ez a rendkívüli ellentmondásosság és összetettség tette egyedivé írásművészetét.

Ezzel az írással emlékezünk a 10 évvel ezelőtti, 2008. november 16-án elhunyt kiváló íróra, költőre, Gyurkovics Tiborra.